

Hüquqi dövlət quruculuğunda yeni mərhələ

Hüquqi dövlət və ictimai-siyasi münasibətlər sistemi təkmilləşdikcə milli qanunvericiliyin həmin münasibətlərə uyğunlaşdırılması zərurəti yaranır. Ölkədaxili, regional və global miqyasda baş verən transformasiyalar siyasi, iqtisadi, sosial sferalarda yeni keyfiyyət dəyişmələrinə və yeni baxışların, konstruktiv yanaşmaların meydana gəlməsinə gətirib çıxarır.

Belə bir halda, dövlət və cəmiyyət üçün vacib hesab olunan münasibətlərin yeni modeldə - daha optimal hüquqi konfigurasiya əsasında tənzimlənməsi lazım gəlir. Tarix sübut etmişdir ki, dövlət və cəmiyyət münasibətləri nə qədər dinamikdirsə, bu münasibətləri tənzimləyən hüquq qaydaları və normaları da inkişaf və təkamülə meyillilik xüsusiyyətləri nümayiş etdirir. Bir sözlə, hüquq normalarının dövlət və cəmiyyətlə birgə, qarşılıqlı surətdə inkişafı zərurətdən yaranan təbii qanunauyğunluq kimi önə çıxır.

Konstitusiyamız öz fundamental mahiyyətinə görə, dövlət idarəetmə mexanizmləri ilə cəmiyyət arasındakı münasibətləri müəyyən edən başlıca hüquqi bazadır. Dövlətin dayağını təşkil edən hüquqi sistemlə sosial sistemin qarşılıqlı harmonik münasibətlərinin təmin edilməsi Konstitusiyamızın və onun təsbit etdiyi qanunların işləkliyindən, daim təkmilləşən funksionallığından əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Yeni inkişaf tendensiyası ilə ayaqlaşmayan qanunvericilik aktları çoxşaxəli münasibətləri səmərəli şəkildə qaydalandıran funksiyasını yerinə yetirə bilmir. Adekvat hüquqi tənzimləmənin mövcud olmadığı halda, əlbəttə ki, dinamik inkişafdan, davamlı sabitlikdən də söhbət gedə bilməz.

Ölkə başçısı cənab İlham Əliyevin məhz bu zərurətdən çıxış edərək irəli sürdüyü "Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Referendum Aktı layihəsi mahiyyətcə yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuş dövlətimizin yeni siyasi, iqtisadi, sosial, hüquqi gerçəkliklərlə tam uyğunlaşdırılması iradəsinin nümayiş etdirir. Layihə Azərbaycanda dövlət quruculuğunun yeni mərhələsində ölkəmizin yeni inkişaf fəlsəfəsinin mahiyyətini özündə ehtiva edir.

İrəli sürülən Referendum Aktı layihəsinin əhəmiyyətli qismi vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının effektiv təminatına yönəlmişdir. Konstitusiyamızın "Əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları" fəsilinə nəzərdə tutulan dəyişikliklərə diqqət yetirdikdə, ölkəmizin ana qanununda insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının səmərəli müdafiə mexanizminin daha mükəmməl əsaslar üzərində qurulacağını söyləmək mümkündür. Belə ki, dəyişikliklərə əsasən, Konstitusiyamızın sözügedən fəsilində "insan ləyaqətinin qorunması və ona hörmət edilməsi" insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının əsas prinsiplərindən biri kimi müəyyən edilir. Bununla, insan ləyaqəti konstitusional müstəvidə yüksək hüquqi dəyər əldə edir.

Eyni zamanda, Konstitusiyamızın qeyd olunan fəsilinə təklif olunan dəyişikliyə müvafiq olaraq, cəmiyyətin xüsusi qaçığı ehtiyacı olan təbəqəsinin - fiziki və əqli qüsurları olan insanların da Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit edilmiş hüquq və azadlıqlardan istifadə etmək hüququ tanınır. Beləliklə, Azərbaycan xalqının insanpərvərlik keyfiyyətləri, heç bir ayrı-seçkiliyə yol verilmədən bütün şəxslərə bərabər imkanlar yaradılması ənənəsi Konstitusiyamızda birbaşa əksini taparaq insan hüquq və azadlıqlarının təminatına mənəvi dəyər qazandırır.

İnsan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının dövlət təminatının gücləndirilməsini nəzərdə tutan digər təklif həmin hüquq və azad-

lıqların müdafiə mexanizminin təkmilləşdirilməsi ilə bağlıdır. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 60-cı maddəsinə təklif edilən dəyişikliyə müvafiq olaraq, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının məhkəmə təminatı ilə yanaşı, inzibati qaydada müdafiəsinə də hüquqi əsas formalaşdırılır. Eyni zamanda, hüquq və azadlıqları pozulmuş şəxslərin işlərinə qərəzsiz yanaşma, həmin işlərə inzibati icraat və məhkəmə prosesində ağılabatan müddətdə baxılma konstitusional norma kimi müəyyən edilir. Bununla, Konstitusiyada əks olunmuş hüquq və azadlıqların sadəcə deklarativ xarakter daşmadığı, bu hüquq və azadlıqların müdafiəsinə dövlət təminatının verildiyi açıq şəkildə ifadə olunur.

Dövlət qurumlarının vəzifəsinin bilavasitə vətəndaşlara xidmət etməli olması Konstitusiyamızın 68-ci maddəsinə təklif edilən dəyişiklikdə öz əksini tapmışdır. "Özbaşınalıqdan müdafiə və vicdanlı davranış hüququ" adlandırılması təklif olunan həmin maddəyə aşağıdakı məzmununda bəndlər əlavə edilməsi təklif edilir: "Hər kəsin dövlət orqanlarının ona münasibətdə özbaşınalığı istisna edən vicdanlı davranışına hüquq vardır"; "Dövlət, dövlət qulluqçuları ilə birlikdə, dövlət qulluqçularının qanuna zidd hərəkətləri və hərəkətsizliyi nəticəsində insan hüquq və azadlıqlarına dəymiş ziyanı görə və onların təminatının pozulmasına görə mülki məsuliyyət daşıyır".

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev dəfələrlə dövlət qurumlarının vətəndaşlara münasibətdə qanunun aliliyini rəhbər tutaraq fəaliyyət göstərməli olduğunu bildirmişdir. Referendum aktı layihəsində qeyd olunan dəyişikliklər ölkə başçısı tərəfindən dövlət qurumları qarşısında qoyulan vəzifələrin vətəndaşların maraqlarının maksimum şəkildə təmin olunması şərti ilə yerinə yetirilməsinə şərait yaradır. Bununla yanaşı, qeyd olunan dəyişikliklər dövlət qurumlarının insan hüquq və azadlıqlarının pozulmasına görə məsuliyyət daşdığına birbaşa qeyd edir. Beləliklə, dövlət qurumlarının fəaliyyətində məsuliyyət yükünün artırılması ilə nümunəvi dövlət - nümunəvi vətəndaş modelinin formalaşdırılmasına münbit zəmin formalaşır.

Konstitusiyaya təklif olunan dəyişikliklər dövlət qurumlarının fəaliyyətində şəffaf və məsuliyyətli idarəetmə üçün hüquqi bazanı gücləndirməklə yanaşı, yerli özünüidarəetmə orqanlarının da səlahiyyətlərinin yerinə yetirilməsində yeni, demokratik norma müəyyən edir. Təklif olunan "Bələdiyyələrin məsuliyyəti" adlı maddəyə müvafiq olaraq, bələdiyyələr, bələdiyyə qulluqçuları ilə birlikdə, bələdiyyə qulluqçularının qanuna zidd hərəkətləri və ya hərəkətsizliyi nəticəsində insan hüquq və azadlıqlarına dəymiş ziyanı görə mülki məsuliyyət daşması qeyd olunur. Göründüyü kimi, Referendum Aktı layihəsində vətəndaşlara onların hüquq və azadlıqlarının qorunması və müm-

kün hüquq pozuntularının vaxtında qarşısının alınması şərti ilə xidmət göstərilməsinin hüquqi əhəmiyyəti özünün birbaşa təsdiqini tapır.

Bəzi dairələrin Konstitusiyaya təklif olunan dəyişiklikləri bilərəkdən təhrif etmələri dəyişikliklərə qərəzli münasibəti nümayiş etdirir. Məsələn, Konstitusiyamızın 29-cu maddəsinə təklif olunan dəyişikliyə müvafiq olaraq, xüsusi mülkiyyətin sosial öhdəliklərə səbəb olması, sosial ədalət və torpaqlardan səmərəli istifadə məqsədi ilə torpaq üzərində mülkiyyət hüququnun qanunla məhdudlaşdırıla bilməsi qeyd olunur. Həmin dəyişikliklər təklifinə əsassız şəkildə etiraz edən dairələr bu təklifin mahiyyətinə varmadan mülkiyyət hüququnun məhdudlaşdırılmasının anti-konstitusional olduğunu iddia edirlər. Halbuki, bu təklifə dövlətin sosial öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinə olan həssas münasibəti və mülkiyyətdən səmərəli istifadəlik prizməsindən yanaşdıqda, həmin dəyişikliyin konstruktivliyi, bu əsasda mülkiyyət sahiblərinin öz əmlaklarından daha səmərəli şəkildə istifadəyə təşviq olduğu üzə çıxır. Eyni zamanda, mülkiyyət hüququ üzrə beynəlxalq hüquqi sənədlərə nəzər salarkən, mülkiyyətin ictimai-dövlət məqsədləri üçün məhdudlaşdırılması təcrübəsinin mövcudluğunu görmək mümkündür. Məsələn, Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasına əlavə edilmiş Protokolda mülkiyyət hüquqlarının ictimai məqsədlər naminə, eyni zamanda, qanunvericilik və beynəlxalq hüququn müəyyən etdiyi prinsiplər çərçivəsində məhdudlaşdırılmasının

mümkünlüyü qeyd olunmuşdur. Bu baxımdan, sözügedən təklif bütün kontekstlərdə mülkiyyət hüququnun məhrumetmə və ya mülkiyyət hüququnun qanunsuz olaraq məhdudlaşdırılması kimi qəbul edilə bilməz.

Konstitusiyaya prezidentlik institutunun gücləndirilməsi ilə bağlı təklif olunan dəyişikliklər ölkədə siyasi sistemin sabitliyinin təmin edilməsinə, dövlət idarəetmə aparatında səmərəli idarəetmə və çevik qərar qəbul etmə mexanizminin formalaşdırılmasına xidmət edir. Prezidentlik müddətinin 7 il müəyyənləşdirilməsi təklifinə birtərəfli münasibət sərgiləyənlər, əslində, prezidentlik institutunun gücləndirilməsinin arxasında dayanan fundamental amilləri tamamilə yanlış şərh edirlər. İlk növbədə nəzərə alınmalıdır ki, prezidentlik müddətinin artırılması icra hakimiyyəti strukturuna münasibətdə təklif olunan dəyişikliklərdən yalnız biridir. Bu dəyişikliyin mahiyyətində sabit seçki mühiti formalaşdırmaq, davamlı siyasi sabitliyi daha da möhkəmləndirmək, mürəkkəb geopolitik proseslər kontekstində dövlət hakimiyyətində ardıcıl və səmərəli idarəetmə mexanizmini gücləndirmək məqsədləri dayanır.

Prezidentlik institutunun gücləndirilməsi ilə bağlı nəzərdə tutulan digər müddə - prezident seçilmək üçün yaş tələbinin aradan qaldırılması təklifi seçki hüququnun təkmilləşdirilməsinə xidmət edir və seçki hüququna yeni müstəvidə baxışı ortaya qoyur. İrəli sürülən təklifdə yaş senzi təkə icra hakimiyyətinə deyil, eyni zamanda hakimiyyətin digər qollarına münasibətdə də aradan qaldırılır. Bu baxımdan, yaş senzinin ləğvinə dair dəyişikliklər təklifi beynəlxalq hüquqi praktikada rast gəlinən faktlarla, vətəndaşların seçilmək hüququnu genişləndirən müsbət və uğurlu dəyişiklik kimi qiymətləndirilməlidir.

Azərbaycan Respublikasının vitse-prezidentləri vəzifələrinin təsis edilməsinə dair Konstitusiyaya təklif edilən dəyişiklik icra hakimiyyətinin çevikliyinin təmin edilməsi, prezidentin fəaliyyətinə hərtərəfli dəstəyin göstərilməsi, zərurət yarandıqda prezidentin səlahiyyətlərinin səmərəli şəkildə yerinə yetirilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb

Cavanşir Feyziyev
Fəlsəfə doktoru,
millət vəkili

edir. Təklif olunan həmin dəyişiklik Azərbaycanın siyasi tarixində ilk dəfədir ki, dövlət idarəetmə sisteminə yeni institusional çərçivə formalaşdırır. Bununla, ölkə başçısı dövlət əhəmiyyəti kəsb edən sahələr üzrə obyektiv məlumatlar əldə edir, mövcud təhlükələrə qarşı önleyici tədbirlərin həyata keçirilməsinə, müvafiq qərarların vaxtında qəbul edilməsinə münbit şərait yaranır. Siyasi, ictimai, iqtisadi, humanitar sferalara dair geniş məlumat bazasına malik olan prezident hakimiyyət iyerarxiyasında bürokratik maneələrin qarşısı alınmış olur.

Etiraf etməliyik ki, Azərbaycanın bu günə qədər əldə etdiyi uğurların, sürətli inkişafın əsasında dayanıqlı, sabit siyasi sistemin bərqərar edilməsinə ardıcıl səylər dayanır. Bu siyasi sistemin uğurlu fəaliyyətində geniş səlahiyyətlərə malik olan prezidentlik institutunun rolu danılmazdır. Bu baxımdan, müasir siyasi çağırışları və Azərbaycanın müstəqillik qazandıqı vaxtdan bəri formalaşdırdığı dövlət idarəetmə təcrübəsini nəzərə alaraq, prezidentlik institutunun yeni formatda gücləndirilməsinin ölkəmiz üçün yalnız fayda gətirəcəyini söyləmək mümkündür.

Eyni zamanda, Azərbaycan müharibə şəraitində yaşayan dövlət olduğundan, kövrək siyasi mühitin ölkəmiz üçün hansı təhlükəli nəticələrə gətirib çıxaracağı, hansı anarxiy presedentlər yaratmaq ehtimalı hamımız üçün bellidir. Belə bir şəraitdə, zamanın sınağından çıxmış siyasi idarəetmənin daha da möhkəmləndirilməsinə yönəlməli hüquqi çərçivənin formalaşdırılması təqdirləyici hal hesab olunmalıdır.

Beləliklə, ölkə başçısı tərəfindən irəli sürülən "Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Referendum Aktında əks olunan müddəalar ölkəmizdə ali hüquqi bazanın ictimai-siyasi münasibətlərin ruhuna uyğun olaraq təkmilləşdirilməsinə xidmət göstərərək insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının ədalətli şəkildə təmin edilməsinə, dövlət hakimiyyəti qollarının vəzifə və səlahiyyətlərinin aydın bölgüsünə, informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə, daxili və xarici siyasətin əlaqəli şəkildə optimallaşdırılmasına şərait yaradır. Eyni zamanda, layihədə əksini tapan müddəaların beynəlxalq hüquqi təcrübəyə və demokratik prinsiplərə əsaslanmasını ədalətli şəkildə təmin edilməsinə, fundamental hüquq və azadlıqların təmin edilməsinə, ölkəmizin demokratik quruluşuna təminatın daha da gücləndirilməsinə, dövlət təsisatlarının funksionallığının artırılmasına yönəlmişdir. Bu səbəbdən də, Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən irəli sürülmüş Referendum Aktı layihəsinin 26 sentyabrda keçiriləcək ümumxalq səsverməsində vətəndaşlarımız tərəfindən yekdilliklə dəstəklənəcəyi şübhə doğurmur. Əminliklə söyləmək olar ki, zamanın tələbi və xalqın iradəsinə əks etdirən siyasi hakimiyyətin təşəbbüsü ilə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının yenilənməsi ölkəmizin siyasi-iqtisadi, sosial-mədəni inkişafında yeni səhifə açacaqdır. Milli yüksəliş, siyasi sabitlik və davamlı inkişaf naminə sözügedən referendumda iştirak etmək və təklif olunan əlavə və dəyişiklikləri dəstəkləmək isə hər birimizin vətəndaşlıq borcudur.